

Цитування:

Зайцева В. І. Художня стилізація як основний виражальний засіб у різних жанрах образотворчого мистецтва. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2021. № 2. С. 165-169.

Зайцева Вероніка Іванівна,

*доцент кафедри образотворчого мистецтва
Інституту мистецтв Київського університету
імені Бориса Грінченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1160-1760>
nika.zaytseva@gmail.com*

Zaitseva V. (2021). Artistic stylization as the main means of expression in different genres of fine arts. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 2, 165-169 [in Ukrainian].

ХУДОЖНЯ СТИЛІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВНИЙ ВИРАЖАЛЬНИЙ ЗАСІБ У РІЗНИХ ЖАНРАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Метою дослідження є аналіз сутності методу стилізації та визначення його творчо-виражальної ролі в різних жанрах образотворчого мистецтва. На основі досвіду світового та вітчизняного візуального мистецтва дослідити використання у практичній діяльності методів та авторських прийомів художньої стилізації. **Методологія** дослідження полягає у застосуванні загальнонаукових методів (аналізу та синтезу, індукції та дедукції) та мистецтвознавчих методів (компаративного, типологічного, описового). **Наукова новизна** роботи полягає у комплексному дослідженні та виявленні особливостей виражальних засобів художньої стилізації щодо живописної композиції в різних жанрах сучасного образотворчого мистецтва. **Висновки.** Досліджуючи виражальні засоби художньої стилізації щодо композиції в різних жанрах образотворчого мистецтва, можна зазначити, що провідні зарубіжні та вітчизняні художники в своїй творчості широко використовували різноманітні прийоми та методи творчої стилізації художніх образів. Аналіз досвіду світового та вітчизняного візуального мистецтва образотворчої стилізації має сприяти кращому візуальному сприйняттю і створенню предметно-просторових стилізованих композицій і тому є надзвичайно плідним об'єктом дослідження.

Ключові слова: дослідження, композиція, стилізація, образотворче мистецтво, художники, натюрморт, портрет, пейзаж.

Zaitseva Veronika, docent of the Department of Fine Arts of the Institute of Arts of the Kyiv University named after Boris Grinchenko

Artistic stylization as the main means of expression in different genres of fine arts

The purpose of the article is to analyze the essence of the method of stylization and determine its creative and expressive role in various genres of fine arts. Based on the experience of the world and domestic visual art to explore the practical use of methods and techniques of artistic stylization. **The methodology** consists of the application of general scientific methods (analysis and synthesis, induction and deduction) and methods of art history (comparative, typological, descriptive). **The scientific novelty** of the work consists in a comprehensive study and identification of the features of expressive means of artistic stylization of a pictorial composition in different genres of modern fine art. **Conclusions.** Exploring the expressive means of artistic stylization of composition in various genres of fine arts, it can be noted that leading foreign and domestic artists in their work have widely used a variety of techniques and methods of creative stylization of artistic images. The analysis of the experience of the world and domestic visual art of fine stylization should promote better visual perception and creation of subject-spatial stylized compositions and is, therefore, an extremely fruitful object of research.

Key words: research, composition, stylization, fine arts, artists, still life, portrait, landscape.

Актуальність теми дослідження. Вивчення різноманітних засобів і прийомів художньої стилізації розширює знання про методи роботи над живописною композицією в різних жанрах образотворчого мистецтва з використанням особливостей досвіду світового та вітчизняного візуального

мистецтва. Що має сприяти популяризації методів художньої стилізації як актуальному, затребуваному продукту щодо сучасного образотворчого мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню законів і принципів стилізації, що лежать в основі композиційної побудови

художнього твору присвячено чимало методологічних фахових робіт, зокрема, таких знаних митців і науковців як Б. Валуєнко, О. Голубева, Е. Кузнецов, Н. Ковальчук, Н. Паранюшкін, Є. Розенблом, В. Фаворський, В. Шестаков, Ф. Юр'єв, М. Яковлєв, М. Яремків та ін., в яких розглядаються різні школи, напрями, особливості творчого методу.

Серед робіт, присвячених теоретичним засадам композиції в образотворчому мистецтві, особливе місце посідають праці Володимира Фаворського. Він наполегливо доводив і демонстрував на прикладі своїх творчих робіт основні композиційні принципи, що складаються з усіх компонентів форми і змісту в єдине ціле, забезпечують композиційну цілісність твору: «Приведення до цілісності зорового образу буде композицією» [8].

Цілісність стилізованої композиції – це єдність задуму і втілення та органічна єдність змісту і форми. Цілісність розглядається діалектично: «Кожен етап розгортання художньої цілісності відображає загальну для поняття цілого діалектику взаємодії протилежних сил: спокою і діяльності, простоти і складності, порядку і безладу, рівноваги і його порушення», – пише український філософ, культуролог та мистецтвознавець В. Шестаков [9].

У книзі відомого художника і мистецтвознавця Ф. Юр'єва обґрунтовано науковий фундамент для вирішення актуальних проблем кольорознавства, семіотики та естетики кольору щодо вирішення образотворчих задач [10].

Мета статті полягає у дослідженні аспектів художньої стилізації як основного виражального засобу в різних жанрах образотворчого мистецтва на основі досвіду світового та вітчизняного візуального мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Загально визнано, що в творчій діяльності художника дуже важливим є високо розвинуте образне мислення, завдяки якому відтворюється художня ідея твору за допомогою методів і прийомів композиційного вирішення. Методична значущість композиції в арсеналі професійних художніх прийомів видається одним з основних художніх засобів, завдяки якому відбувається художньо-образне перетворення багатовимірного, реалістичного предметного змісту в узагальнену, цілісну й візуально згармонізовану форму.

Розглянемо основні види побудови композиції та принципи, що лежать в основі створення художнього твору. Як станкова так і монументальна композиції поділяються на такі

види: площинна (фронтальна), об'ємна та об'ємно-просторова. Такий поділ є умовним, бо на практиці фронтальна і об'ємна композиції входять у склад просторової, а об'ємна композиція може складатися із замкнених фронтальних площин.

«Характерною ознакою фронтальної композиції є розміщення в одній площині елементів форми в двох напрямках – вертикальному і горизонтальному – стосовно глядача. Об'ємна композиція – це форма, що має замкнену поверхню і сприймається з усіх боків. Виразність і ясність сприймання об'ємних композицій залежить від взаємозв'язку і розміщення їх елементів, виду форми поверхні і від точки зору. Глибинно-просторова композиція складається із матеріальних елементів, об'ємів, поверхонь і простору, а також інтервалів між ними» [7, 24].

Відповідно до візуального сприйняття існують закони гармонізації композиційної площини – закон цілісності та єдності, закон актуальності та доцільності, закон супідрядності частин в цілому, закон рівноваги.

Єдність та цілісність означає впорядкованість елементів композиції за їх значенням для вираження ідеї твору.

Співмірність – це також єдність, що досягається впорядкуванням елементів композиції за їх розмірами.

Рівновага в композиційній будові вимагає зорового балансу: щільності елементів і просторів, співмірного поєднання світлого і темного.

Виділення ключових сюжетних ліній та надання цілісності і єдності композиційної гармонії є основним завданням при побудові гармонійної композиції. А чітке визначення головних елементів композиційного центру та правильне застосування й виділення смислових акцентів забезпечує актуальність та доцільність композиційного вирішення. Важливим при цьому є врахування аспектів психологічного сприйняття твору образотворчого мистецтва.

Кожен твір мистецтва є закінченим, в самому собі замкненим і у собі існуючим цілим, самостійною умовною реальністю, що своїм впливом протиставляє себе природі. Але, в той же час, умовність мистецтва відображає реальні, об'єктивно існуючі в природі і в свідомості людини предмети та явища. Однак є об'єктивно існуючі фактори, засоби, що спричиняють свій вплив на нас, незважаючи на різницю між мистецтвом і природою – це, наприклад, об'єктивна сила просторових елементів для сприймання та уявлення, їх дія на нашу свідомість, сприйняття нами

горизонталі і вертикалі, світла і тіні, тощо.

Деякі оптичні ілюзії в образотворчому мистецтві можуть бути пояснені положеннями біомеханіки очей. Наприклад, пряма горизонталь віддалік сприймається так, ніби вона прогинається, а предмети, що знаходяться в глибині, у віддаленні від глядача, сприймаються меншими за їх дійсні розміри. Горизонталь видається коротшою, коли бачимо її поряд із рівною їй за довжиною вертикаллю, через те, що рух очей по горизонталі відбувається легше, за менший відрізок часу. Різниця у баченні в такому випадку існує завжди, враховуючи певну величину сили подразника і психологію сприйняття. Крім того, пряма, протилежні кінці якої сполучаються з однакової величини відрізками, розміщеними під кутом до неї, буде здаватися довшою при спрямованих назовні відрізках, і коротшою, якщо вони направлені до середини прямої. Пояснюється це тим, що в першому випадку продовжується рух очей по прямій, в другому відрізки ніби перешкоджають руху, перепиняючи його.

Стилізація (франц. *stylisation*, від *style* – стиль) продумане, навмисне перетворення реальних форм у відповідності до певного стилю згідно нового художнього контексту, прийом, часто вживаний літературою, образотворчим та іншими видами мистецтв.

Термін стилізація в сенсі застосування у живопису дозволяє передати особливості художньої форми, спрямованої на втілення мистецького задуму від конкретного до загального. Невипадково образотворча мова нефігуративного мистецтва художників всіх авангардних напрямів 1920-х років мала в своїй основі нові стилістичні засоби виразності пластичної форми. Абстрактне мистецтво дедалі більше застосовувало мову символізму в станковому чи монументальному мистецтві, намагаючись втілити поняття часу й простору, в переосмисленні природних форм.

Слід зазначити, що прийоми стилізації доцільно застосувати у декоративному натюрморті, пейзажі, портреті тощо, при необхідному усвідомленні сутності цього методу, спрямованості його формотворчого потенціалу, корисному при узагальненнях, системній підпорядкованості різноманітних ознак та характерних властивостей композиції чи окремих елементів.

Художня стилізація посідає одне з ключових місць у творчому доробку українських та зарубіжних художників. Так, в натюрмортах К. Петрова-Водкіна кольори світлі, легкі і радісні, спостерігається безпосередність художнього сприйняття світу і стилізація натури художником.

Представники кубізму (П. Пікассо, Ж. Брак) прагнули утвердити нові методи передачі простору і форми, використовуючи аналітичний спосіб зображення предметів розкладанням їх на прості геометричні об'єми, «розкриваючи» їх внутрішню структуру.

Зображення і стилізація образу вимагає від митця активної думки і почуттів, а також володіння засобами художнього узагальнення форми.

Основа творчого процесу узагальнення форми образу має такі складові: спрощення візуальних і концентрація змістовних характеристик форми; вилучення мінливих і несуттєвих ознак і виявлення характерних упізнаваних елементів форми; доведення зображення до певного стилістичного типу.

Жанр натюрморту найбільш характерний і багатообразний в плані вивчення ознак стилізації. Історія світового та вітчизняного мистецтва дає нам безліч різноманітних за своєю стилістикою зразків натюрморту. Розглянемо, як вирішували ці питання художники, що працювали в декоративно-стилізованій манері.

Специфіка мови стилізації виражена образотворчою трансформацією, котру проходить кожен із предметів реальної природи, причому переробці і символічному, площинному, декоративному та образно-асоціативному вирішенню можуть підлягати як окремі частини, так і ціла форма, об'єм, колір.

Композиційна діяльність має включати послідовно такі етапи: емоційно-образне сприйняття світу, задум, творчі пошуки, виразальні засоби та технічні прийоми необхідні для творчої діяльності.

Характерними ознаками такої композиції є асоціативне, образне і стилізоване її вирішення, віднайдене завдяки узагальненню, спрощенню всього другорядного у якостях і властивостях об'єкту та у виявленні головного, тих особливостей, що виражають сконцентровану зовнішню схожість, застосовуючи навіть гротеск тощо, у пошуках вигаданого ідеалізованого світу.

Саме тому стилізацію слід класти в основу таких видів композиції, як предметна (фігуративно-символічна), образно-смыслова (жанрова) та образно-фантастична.

Досягнення вершин майстерності в художній стилізації предметного середовища демонструють відомі сучасні українські та зарубіжні художники. Історія світового та вітчизняного мистецтва дає нам безліч різноманітних по своїй стилістиці зразків портрету. Розглядаючи художній метод творчої стилізації портрету, можна зазначити,

що цей метод є цілісною системою художнього узагальнення і переосмислення дійсності в образно-символічну цілісну форму. Художник-портретист, ґрунтуючись на внутрішньому світі людини, її психології, свідомо будує специфічний образ, перетворюючи життєвий матеріал в завершену систему творчої стилізації – портрет. Специфіка образотворення вимагає від митця певного рівня художнього бачення, творчого досвіду й майстерності.

Мистецтво стилізації допомагає митцям досягти особливих ефектів художньої виразності. Істотне значення в трактуванні образу має кольоро-тональне вирішення як засіб емоційної виразності, що сприяє розкриттю характерних рис людини.

Подібність у портретному зображенні досягається не лише правильною передачею зовнішніх ознак моделі, але й єдністю індивідуальних і типових рис, які відтворюють певну історичну епоху, середовище, національність.

«Рухливість жанрових меж портрета дозволяє в одному творі поєднувати його з елементами інших жанрів. Такими є портрет – картина, де портретований зв'язаний з речами оточення, з природою, архітектурою, іншими людьми, і портрет-типаж – збірний образ, який близький до портрета. Можливість виявити в портреті не лише позитивні риси людини, але й негативні властивості, зумовила появу портретної карикатури-шаржу, сатиричного портрета» [12].

Портрет будується на основі загальних закономірностей композиції, таких, як: розміщення на площині, співрозмірність предметів за величиною, визначення тонального та кольорового центрів. Всі ці специфічні принципи композиційного вирішення набирають у портреті емоційної виразності.

Художнє ціле неадекватне цілому в природі. Тому, аналізуючи взаємодію частин цілого в творі мистецтва, ми помічаємо різницю із взаємодією частин в природі, бо мистецтво підпорядковане умовному двовимірному обмеженому простору картини і повністю залежить від сприйняття.

Зоровим сприйняттям послідовно виділяються загальні структурні особливості об'єкта. В першу чергу, сприймаються співвідношення предмету з простором, потім співвідношення між окремими предметами, і лише після того – між дрібнішими деталями, сприяючи таким чином створенню чіткого уявлення про ціле. Композиційна побудова твору має рахуватися з цією особливістю зорового сприйняття.

Спостерігаючи, милуючись природою, відкриваючи і пізнаючи її, і під час написання пейзажу осмислюючи закони гармонії у формах, кольорах, тоні, художник продумує, узагальнює, з допомогою творчої уяви та виразних засобів, все побачене у власній образній композиції.

Творчий задум і деякі індивідуальні риси творчої особистості художника диктують різні образи стилізованого пейзажу, і тоді ми бачимо пейзаж ліричний, або монументальний, героїчний чи урочистий тощо.

Композиція пейзажу виявляє головне, розкриває художню ідею, для чого всі елементи пейзажу мають бути підпорядковані його задуму, задля досягнення композиційної цілісності. Для успішного вирішення пейзажу, де важливими є зміст, задум і елементи композиції, велику вагу має правильний вибір формату, який може бути прямокутним чи трикутним – для розкриття динаміки; квадратним – для побудови статичної композиції; овальним – для створення напруги, враження відцентрової сили; видовженим горизонтальним – для передання динаміки; вертикальним – для створення настрою урочистості.

Велика кількість деталей чи акцентованість деяких окремих форм при бажанні їх виділення можуть бути присутніми в композиції, хоча частіше в стилізованому пейзажі застосовується спрощення деталей та підкреслення акцентами характеру ліній та обрисів. Не виключені також зміни у кількості об'єктів та у варіаціях колірної гами, що відповідало б задуму художника. Картина має бути цілісною композиційно, щоб елементи не могли бути доданими чи вилученими, не міняючи загального звучання.

Відмінності у зображенні пейзажу бувають не лише у виборі виражальних засобів, художник відтворює природне оточення через призму суспільного і емоційного змісту, для створення художнього образу.

Чудовим прикладом можуть стати роботи відомих українських художників, на кшталт Сергія Шишка, Миколи Глуценка, Сергія Григор'єва, Тетяни Яблонської, Валерія Франчука, Юрія Химича, Бориса Литовченка та інших.

Естетичний вплив кольору з його колористичною виразністю має враховуватися при формуванні творчої концепції у створенні композиції. Сучасне образотворче мистецтво не може будуватися без врахування відомих універсально-конструктивних об'єднуючих функцій кольору – пізнавальної, що наділяється символічним значенням;

комунікативної, що має виділяти потрібні сюжетні акценти, і виражальної, що посилює образність. Отже, виконуючи ці функції, в широкому застосуванні колір в композиції набуває різних значень – це і знак-поняття, і втілення художньої образності в колориті [10].

Стилістична єдність кольорів у композиції невіддільна від поняття колористичної виразності, сприяючи образній асоціативності і художньо-стильовому наповненню творів, а символічність колірною звучання нероздільно пов'язані із знанням національних особливостей культур різних народів.

При формуванні художнього образу в живописній композиції з метою передання національної колористичної самобутності, необхідно активно використовувати виразність кольору. Для сприймання кольору достатньо тільки зору, але при оцінюванні форм предмету виникає, навіть неусвідомлено, необхідність здійснення уявного руху по його контурах і формі, використовуючи сприйняту фактуру і асоціативність характеристик для доповнення зорового образу.

Головною відмінністю у декоративному зображенні, на відміну від реалістичної побудови картини, є використання кольору, не враховуючи світлотіньових ефектів реальної форми, тобто досить умовного його подання. Колір є важливим засобом у визначенні емоційного образу композиції [10].

Наукова новизна роботи полягає у комплексному дослідженні та виявленні особливостей виражальних засобів художньої стилізації щодо живописної композиції в різних жанрах сучасного образотворчого мистецтва.

Висновки. Здійснено аналіз виражальних засобів художньої стилізації щодо композиції в різних жанрах образотворчого мистецтва. Зазначено, що провідні зарубіжні та вітчизняні художники в своїй творчості широко використовували різноманітні прийоми та методи образотворчої стилізації. Твори сучасних митців відзначаються глибоким переосмисленням художньої форми, в яких філософський підтекст домінує над відвертим сюжетно-реалістичним трактуванням. Досвід світового та вітчизняного мистецтва образотворчої стилізації збагачує сучасну образно-візуальну мову і тому є надзвичайно плідним об'єктом дослідження.

Література

1. Голубева О. Л. Основы композиции. Москва : Сварог и К, 2008. 144 с.
2. Игнатъев Е. И. Творческое мышление. Москва : Педагогика, 1992.
3. Ковальчук Н. А. Композиция. Художественные средства. Москва: Плакат, 1990. 32 с.
4. Паранюшкин Р. В. Композиция: теория и практика изобразительного искусства. Изд. 2-е. Ростов н/Д: Феникс, 2005. 79 с.
5. Поліщук А. А. Теорія і практика графіки: навч. посіб. Київ, 2015. 212 с.
6. Розенблум Е. А. Курс основ композиции. Декоративное искусство, 1966. № 9.
7. Трофимов В. А., Шарок Л. П. Основы композиции. СПб. : СПбГУ ИТМО, 2009. 42 с.
8. Фаворський В. А. Лекции по теории композиции, 1921-1922.
9. Шестаков В. П. Гармония как эстетическая категория. Москва : Наука, 1973.
10. Юр'єв Ф. І. Цвет в искусстве книги. Київ : Вища школа, 1987. 248 с.
11. Яковлев М. І. Композиція+геометрія. Київ : Каравела, 2007. 240 с.
12. Яремків М. М. Композиція: творчі основи зображення: навч. посіб. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 112 с.

References

1. Golybeva, O. (2008). Composition basics. Moscow: Svarog i K. [in Russian].
2. Ignatiev, E. (1992). Creative thinking. Moscow: Pedagogika [in Russian].
3. Kovalchuk, N. (1990). Composition. Artistic means. Moscow: Plakat [in Russian].
4. Parabushkin, R. (2005). Composition: Theory and Practice of Fine Arts. Rostov n/D: Feniks [in Russian].
5. Polishchuk, A. (2015). Theory and practice of graphics. Kyiv: [in Ukrainian].
6. Rozenblum, E. (1966). Composition Basics Course. Moscow: Dekorativnoe iskyssstvo, 9 [in Russian].
7. Trofimov, V., Sharok, L. (2009). Composition basics. Moscow: [in Russian].
8. Favorskiy, V. (1921-1922). Lectures on composition theory. Moscow: [in Russian].
9. Shestakov, V. (1973). Harmony as an aesthetic category. Moscow: Nayka [in Russian].
10. Yuriev, F. (1987). Color in art books. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
11. Yakovlev, M. (2007). Composition + Geometry. Kyiv: Karavela [in Ukrainian].
12. Yaremkiw, M. (2005). Composition: creative foundations of the image. Ternopil: [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 15.02.2021
Отримано після доопрацювання 12.03.2021
Прийнято до друку 19.03.2021*